

РУКОПИС КОМЕДИЈЕ *РОМАНТИЧИЗАМ* ДУМ ИВАНА СТОЈАНОВИЋА²

Дум Иван Стојановић (1829–1900), Дубровчанин, објављивао је анегдоте, комедије и оригиналне новеле, а у ред његових значајнијих дела спадају *Дубровачка књижевност* и *Најновија повијест Дубровника*, објављена као додатак уз превод Енгелове *Повијести Дубровачке републике*. Поред тога, превео је латинске изреке Публија Сиријанија Мимика и Петронија, као и исповести Св. Августина, Аристофанове *Облаке*, Лесингове басне и многе друге текстове. Уређивао је часопис „Дубровник, Забавник народне штионице дубровачке“, а прикупљао грађу за књиге *Полиитичка историја старог Дубровника* и *Стари дубровачки обичаји*, међутим, смрт га је спречила да ова дела заврши, те су остали само рукописи. И поред плодног књижевног рада, каноник Стојановић остаје упамћен углавном по свом ангажовању у оквиру покрета Срба католика.

Осим комедије *Фрлезија*, о којој је већ писано у науци, дум Иван Стојановић саставио је и комедију *Романтичизам* 1891. године у Дубровнику. У оквиру прегледа Стојановићевих дела, ову комедију помињу једино Алберт Халер и Миљенко Форетић, док детаљнија анализа дела изостаје. Иако Халер у *Новијој дубровачкој књижевности* (1944) наводи да је Стојановић написао две комедије: *Фрлезију* и *Романтичизам и јасиог*, садржај друге комедије не одговара садржају рукописа о коме је овде реч, нити комедији *Романтичизам* коју помиње Миљенко Форетић. У свом раду *Хрватска драма и казалиште у Дубровнику од 1850. до 1882. године* Форетић заправо говори о рукопису комедије *Романтичизам* – гротескно осенченој, локализираној преради драме Енрика Касталвекија *La donna romantica*. О томе да се не ради о сасвим оригиналном делу, већ о некој врсти прераде, и сам аутор *Романтичизма* сведочи у уводу своје комедије. Форетић поред оригиналног наслова комедије (*Ро-*

¹ biljanaciric@hotmail.com

² У овом броју објављујемо први део комедије, док ће у наредном броју часописа *Philologia Mediana* бити објављен други део.

манџичизам), даје и наслов *Романџичизам и јасџог*, међутим, у самом рукопису овог наслова нема.

Рукопис комедије налази се у *Знансџвеној књижници* у Дубровнику под бројем 726. Укупно обухвата 37 страница, при чему је последња страница празна. Нумерација рукописа није доследно спроведена, тачније, обележена је свака друга страна, те последња страница носи број 18. Рукопис је на више места оштећен, што ће бити назначено у тексту. Такође, аутор је делове комедије прецртавао и мењао, те ће ови додаци бити у напоменама представљени.

Приликом приређивања за штампу рукописа комедије *Романџичизам* настојали смо да у потпуности останемо верни изворнику. Извесна одступања су ипак присутна у оним деловима који су усаглашени са савременом правописном нормом и односе се углавном на интерпункцију, једначење сугласника по звучности и писање великог слова.

Дело *Романџичизам* припада врсти комедије нарави, будући да исмева схватања, обичаје и навике једне друштвене групе. Ради се о исмевању сентименталистичких схватања, која су завладала у 19. веку поробљеним Дубровником, а која је Стојановић тумачио као покушај гушења старих обичаја и изворне дубровачке културе, те наметања туђих утицаја и интереса. Крај комада, одступајући од типичних завршетака комедије, детронизацијом свих љубави које су се зачеле у делу, комедију посебно приближава ангажованој друштвеној сатири. У тексту је приметна специфична употреба појма романтизам, каква је била карактеристична за дум Ивана Стојановића. Наиме, Стојановић је *романџичизам* поистоветио с материјализмом, подводећи под исти појам све савремене појаве којима није био задовољан. Оно што је извесно јесте огромна начитаност ауторова, коју потврђује позивањем на бројне европске писце и филозофе.

Romantičizam

Gospodinu M:V:V

Dubrovnik, 16. oktobra 1891.

Ja sam hotio, dragoviću, odavno opisat ti štagod humoristično i baš tebi, koji od nas daleko pribivaš, vrhu raspuštenosti sadanijeh vremena. Dokle sam jesenas u momu bolovanju boravio, slučajno ti mi poda da pročitam *La donna romantica* Enrika Castelvechi-a³ i evo, to sam oponašao sa drugijem formami,

³ Utvrđeno je da je ime autora dela Riccardo Castelvechio (što je pseudonim od Giulio Pullè). O tome, kao i o predlošku za ovu komediju biće objavljena posebna studija.

prem da je upravo isti osnov i ove moje komedije kao Molierove na dubrovački kalup od Tudisija i od ostalih bijahu prevedene.

Osobe

- 1 Antun trgovac dubrovački
- 2 Lone njegova žena.
- 3 Mile kći.
- 4 Marko stari sluga u kući Antuna.
- 5 Lukre mlada gospogja prijateljica Lone.
- 6 Doktor Milorad lječnik hrvatski
- 7 Ferdo
- 8 Cvjeto mladići dubrovački
- 9 Sabo koji dubrovački govore
- 10 Dva šegrta jednoga dućana, koji ne govore.

Čin Prvi Gospodar Antun i Marko Pojava I

Antun (izlazi iz jedne sobe, a Marko iz druge): Hej! Što je tamo?

Marko: Baš dolazim iz sobe one nesretne naše gospodarice.

Antun: Kako se danas ćuti⁴?

Marko: Kako smo se naučili. Svu dragu noć gorijela svijeća, čitala do zore, ni oka ne zažela. Ja katkad poviri iz moje kljeti je li joj šta potreba. Nazirem da čita, da se prevraća, da i uzdiše: nigdje živa mira. Kad je svanulo, vidim da je mrvičak trenula: pa u čas preni se, pa kunjaj, pa drjemaj, pa uzdišaj, a sve s pustom knjigom u ruci. Čas pobjedi ko voštanica, čas žuta kao buba. Čekam opet sam hoće li zazvonit.

Antun: Svaki dan u Boga imam slušat ovakijeh stvari. Koji je ovo belaj? Izgubila svu krasnost i živoću. Ko je danas zapazi, ne bi je, ove mi svjetlosti božije, već ni pozno: prava vjeha⁵. Obidoh, hvala Bogu, po gradu sve što je lječnika, doveo sve što je ženica, i baba i bajalica da joj trava previjaju. Svi do sadar oko nje samo putili, rutili. A sad neće ni lječnika. Nego sreća da ima doć u grad neki lječnik viti koji govore da je iz Beća, a neki da je iz Hrvatske. Eto potrošimo još po koji novac, da se ne reče da je izginula s mene. Čut ću barem što će mi taj rijeti?

Marko: Zaista i ti lječnici na glasu, malo više, malo manje... Ali ne samo lječnici, nego i književnici, i ljudi svakoga zanata, koji se po modi sadanjoj skitaju tamo - amo, imaju bit k'o igrači po putima, koji ti navjeste dobru sreću i novaca motaju po onome vrhovnomu političkomu načelu što je sad „slobod-

⁴ *ćuti*, oseća

⁵ *vecchia*, starica

no trgovanje“. Ah, tebe gospodaru nije da te prikaram: utopljenik hita se drva i kamena. Prosti što ću ti rijet: više ti znaš kad spavaš nego ja na javi; ali, po momu razborstvu mnim da bi mogo ugonut koja je nemoć gospogji.

Antun: Takoti! Po čemu ti gonečeš?

Marko: Ja sam po vas dan uz nju. Po njezinijem usklikima i riječima što sama sobom zbori, sudim da njezina bolest ima bit bolest od srca. Nešto bi htjela steć što ne može.

Antun: Ti mi sad pamet prekovrćeš, namećeš mi njeke sumnje koje do sad nijesam nikad ni imo. Da! Reci mi što sudi? Na što čami? Ja ću je zadovoljit. Nijesam, hvala Bogu, još goličina: mogo bih joj dobit i do ptičijega mlijeka.

Marko: Kad žena zna da joj je muž bogat, i djeca obaznaju da otac može, u zo čas za tu kuću! A drugo, gospodare, ne govorim ništa.

Antun: Taman je tako! Nu reci mi, Marko, bolja za te! Iztomači mi te njezine želje, po tvome nagagjanju.

Marko: Gdjekad sam je zapito: Zaklinjem te, gospogjo! Za onu ljubav koju si mi nosila kad sam iz malahna došo... u opancima i u bijeljači u ovu poštnu vašu kuću! Mogu li dohitit u čemu li je ta Vaša bolest? A ona meni: “Moj Marko! Biva bolesti koje ne prouzrokuju izvanjske okolnosti. Ima duša i u carskijem palačam, kako i u pojatam, koje su rodjene da za svega svoga života uzdišu, da turobne, u dreselju i u očajanju borave. Te duše uzalud pitaju slasti i zabava: one odgovaraju onijem koji ih nude na to: šta će meni biser kad mi grlo davi? One su leptiri jednoga vrhovnoga svijeta, koje ištu jedno vrhovno sunce da na njemu krilašca svoja zapale. Ove duše (...), kao golubovi guču, ko grlice iz dna srca, a niko ih ne razumije. To gukanje učini da jednom puknu i nestanu, i to će se i meni dogodit. Za njih je plakat od koljevke do pokrova: grob, grob samo one ištu”.

Antun: Kojieh mi glavobolja tu siplješ? Poj, griješe od moje duše! Da me ti drug odma odnese ako štogod razumijem. Ja takijeh riječi nijesam nikad ni čuo ni proštio, niti su mi se kadgod u san dale.

Marko: Tako baš i ja govorim. Pošto bi od nje ostupio, sam bi sebi reko: oh, žene, žene! Teško ti kad kokoši kokoču zajedno i pjevaju, a kokoti uz njih svi gluhači! Kod nas na brdu to bi zlo slućelo. Ne bi ti take vragolije i izmišljotine dohodile na pamet da misliš kako ćeš danas dobit komad kruha, kako ćeš skucat za glavne domaće potrebe, i kako ćeš dat način. Kad je puna kuća djece, i svi jedan drugomu do uha, i da se ponašaš kako u staro doba, kad se žena brinula kako bi razgodila ono što je muž dobio, i poštedita za crnijeh dana. Žene nijesu tad takijem izrekam zanovetale kad kudjelja, vito vreteno, motovilo, švenje, pletivo bile su rabote i gospogja i prostadije. Oh, zvoni: idem da vigju što je.

Pojava II, Antun sam

I ova mi je još htjela! No neka se vrši božja! A, evo male. Bog ti sam zna, što će ova manjkura⁶ izać po takom materom! Od moje strane nijesam oklijevao uzgojit je koliko sam bolje mogo. Svak mi je govorio: stavi je na skulu u dumana⁷, stavi, stavi, svaka obitelj odlična sad upravlja žensku djecu u te pobožne škole. A ja tad, tužan, što ću? Kako li ću? Hoću li se skrit za prst? De! Neka ide, rekoh. Bar naučit će se bit u putu božijemu: svegi je nešto dobila. Pušti stat: vajda i svukud se hoće strah božiji i sram ljudski. Koja faida je od tih škola, to idemo da vidimo. Svakako je bolje da je poučavaju pobožne duvne, nego današnje šklondre⁸ i šmiglirice, kojih je pun grad.

Pojava III Antun i Mile (Mile, videći oca, sakriva neke knjige)

Antun: Hodi, što to skrivaš tako pospješno?

Mile: Ništa.

Antun: Kako ništa? To ima bit kakva knjiga. De nu da vidim. Što je ovo: „Nova Filotea“. Dobro! A ovo? “Jeurneu des modes pour les dames”⁹. Ah, mode, mode! Moda je vrljava, ko i ćud ženska; zato, oli obražena, oli ne; bila pobožna, oli ne, žena se hita moda, i odma na mode, ko patka u vodu. To je vami prirodno: to duvne, ni svete duvne ne mogu vam izbit iz glave. A šta je ova druga knjiga? Auerbach¹⁰. Je li ovo kakav svetac? Koji je ovo napiso? Valja rijet da jest, potom ti stoji uz Filoteu. To ime nijesam nikad čuo.

Mile: Nije svetac, no piše kako svetac. Pa i sveci su mnogo čitali svijetih knjiga.

Antun: A ova četvrta? Denu da vidim. Balzac „Il giglio della valle“¹¹ A ma šta je ovo?

Mile: Ovo su sve moralne knjige, babo! Ove sve razlože vrh uzgoja srca i pameti.

⁶ manjgura, devojčica

⁷ dumna, časna sestra

⁸ Reč upotrebljavana na Lastovu. Skitati se od škole - šklondra

⁹ Jeurneu... les dames, modni časopis za dame

¹⁰ Ludvig Foerbah (Ludwig Feuerbach), (1804-1872), nemački filozof, antropolog, politički liberal, ateista i materijalista. Mnoga njegova dela predstavljaju kritičku analizu hrišćanstva. Foerbah je doprineo razvoju dijalektičkog materijalizma, a često se pominje kao most između Hegela i Marksa.

¹¹ Misli se na Balzakovo delo *Ljiljan u dolu* (*Il giglio della valle*) iz 1836. godine.

Antun: Kako tebi ove sve knjige dogju opet pod ruku?

Mile: Zajimo mi je Ferdo, onaj mladić koji dogje ovdje s Lukrom.

Antun: A šta te knjige uče?

Mile: Kakva je opakost sebičnijeh ljudi. Uče sentimentalizmu.

Antun: Čudnijeh novijeh riječi, što me valja slušat pod starost! Što je taj sentimentalizam? Zar li je kakva nova ćutnja izašla iz srca ljudskoga? Oh, ta ćutnja je i prije bila, pa možda da se drukčije zvala?

Mile: Sentimentalizam, jest...

Antun: Zovi mi časom Marka.

Mile: Ah, neka ti najprvo, ćaće, rećem što je sentimentalizam. Tamo on kad te preuzme, baš se možeš tad uprav sjetit da si drag Bogu i ljudima. Sentimentalizam, jest...

Antun: Drugi put, drago moje! Drugi put. Za sad nemam kad slušat te novosti. (Izlazi, Mile skokne, te ga poljubi). Šta će mi tvoji ljubci? Ne spominjem se nikad da su me otac i mati moja poljubili.

Mile: Sadašnji znak sentimentalizma jest svaki čas poljubit se.

[Pojava I]V Mile i Ljećnik

Mile: Buon giorno!¹²

Ljećnik: Dobra sreća!

Mile: Jeste li vi doktor koji dohodate pohodit majku?

Ljećnik: Baš. Milorad Krušić iz Hrvatske.

Mile: Sjedite. La prego, si accomodi.¹³

Ljećnik: Oprostite: ja malo, oli ni malo ne razumijem talijanski. Toli paćek, da se porazumjemo, od prve vam govorim da razumijem, ali mi je drago zborit jezikom moje zemlje Hrvatske.

Mile: (Oh, che barbaro!)¹⁴. Mi uopće naški govorimo sa slugama i kad je potreba sa seljacima.

Ljećnik: U nas uopće se govori njemaćki kao u vas italijanski: ali ja u mojoj kući tega neću. Gospodićna! Vi ste za nago prošli sve škole?

Mile: Jesam. Kad me otac stavio kod dumana.

Ljećnik: To mi je drago. Vi ćete umijet svaku domaću rabotu, i kućom opremati, jer kuća, veli poslovice, ne stoji na zemlji, nego na ženi. Vi ćete umjet svako švenje, predivo, krpjenje, vi ćete bit roditeljima desna ruka.

Mile: Dokture! Čini mi se kako da ste pali s oblaka, oprostite, potom tako govorite. Kod nas se oko toga bave osobe niskoga puka, ali pokle znate

¹² *Buon giorno*, dobar dan

¹³ *La prego, si accomodi*, molim vas, izvolite sest

¹⁴ *Oh, che barbaro*, o, kakav varvarin

talijanski, oko tega si occupa il proletariato in somma.¹⁵ Ali evo ćaće: ja vas časom ostavljam: a revoir. (Izlazi)

[Pojava V] Lječnik, Antun i Marko

Lječnik: Imam li čas ja govorit sa gospodinom Antunom Orezovičom?

Antun: Po svaki način.

Lječnik: Kad sam primio poziv da dogjem u kuću takoga gospodara,¹⁶ poštena i spametna, odma pretrčio sam.

Antun: Dokture! Prvi dio vašega uljudna pozdrava primam, ali drugi dio, to jest, da sam spametna, nikako, jer da sam bio spametna, ne bi mi se u kući dogodilo ono što se dogodilo.

Marko: Taman i ja, gospodare, koji služim u ovoj kući, i Bog je zaboravio od kad, sad ako ne zamahnitam, neću nikad.

Antun: Baš je tako. Marko, iznesi što god da gospodara čitnemo¹⁷. Hoćete li čaj, oli kavu?

Lječnik: Ako vam je drago, milosti, ja ću kavu. Čaj ne pristoji se našijem toplijem zemljami. Koliko ni pivo, već kava i vino. Kava i vino: to je običaj našijeh slavjanskijeh zemalja, ali drugo dogonstvo¹⁸.

Antun: Zar li ste i vi slavjanskoga poroda?

Lječnik: Ja sam, Bogu hvala, Hrvat. U Beču sam se ustanovio za mnogo vremena poradi nauka, tako da me svak Njemcom prosguje.

Antun: Ja sam paka Dubrovčanin. Dubrovčani se suglasuju sa svijem plemenima slavjanskijem, što su im naokolo, jer znadu da im je domovina bila utočište svijeh tijeh plemena, i da tako u ovomu nekadašnjemu utočištu slobode i obilnosti bukla je prva iskra slavjanske pitomine.¹⁹

¹⁵ *si occupa il proletariato in somma*, bavi se samo proletarijat

¹⁶ *gospodar*, gospodin

¹⁷ *čitnemo*, poslužimo

¹⁸ *dogon*, došljak u Grad Dubrovnik

¹⁹ Precrtano: „Medju zidim rodnoga
grada mojega
Prva se je slavjanska
Pjesma spisala.
Zemlja koju plešem ja
Ta slavjanskijeh
Pjesnika je prah.
Iz praha je njihova
Sadar skočila
Iskra slavske ljubavi

Lječnik: Bravo! Bravissimo, gospodine!²⁰

Antun: Šta ćete!²¹ Nu da započnemo razgovor o čemu red naš je. Da Vam iz početka pripoverjem, dugo bi bilo. Ja sam se oženio, imo jedno djete i umrlo, imo opet drugo žensko, što je živo i napokonje, i za to je zovem mezimicom. (Marko nosi kavu) Služite se. Ja i žena donekle dobro prohodili, kad u jedan put počne kukurijekati i kukuriječe do dana današnjega. Čita, čita, čita, to ti joj je vas poso. A što je vrag i gori, neće lječnika na oči. Sad mi treba prepravit je, dokture, na tvoje posjelo. Rijet ću joj da jedan inostran lječnik želi da je vidi. Evo mi kćerice. Pouztrpite se časom i njom. Sad ću bit s vami. (Izlazi)

P[ojava] VI Lječnik i Mile

Lječnik: Oko česa ste se do sad zabavljali, gospodična?

Mile: Ha-ha-ha! Ne zaista oko onega što ste mi malo prije govorili. Otišla sam pregledat il forte piano. Znete mladost moje vrste, to jest, moje vrsnice oko česa se zabavljaju. Risasti vestit²², zimi uvečer teatar pohadati, ljeti kupališta: to je već moda općena. (Vidi da proviriva jedna knjiga iz džepa lječnikova). Molim Vas, što je ta knjiga? Je li u njoj štogod lijepo?

Lječnik: Služi se, gospodična! Ovo su pjesme Preradovića, našega hrvatskoga pjesnika.

Mile: Uh! Uh! Pa naški? A nije mogao napisat njemački, jal talijanski?

Lječnik: Nije, nego hrvatski, u narječju južnijeh Slavena.

Mile: Uh, che porca lingua!²³

Lječnik: Za miloga Boga, gospogjico! Zar li nijeste Dubrovkinja! Ne znate dakle ko je bio Gundulić, Georgić, Palmotić i hrpa ostalih vaših sugrađana, koje ja nemam kad vami nabrajati?

Mile: Ha-ha-ha! Baš došla je nami ova prosveta, ova čivilizacion po čitanju Sunčanice Gondule i po narodnijem pjesmami Kačića. Veliki pisaoci njemački, francuski, oni, oni su medju nas prosvjetu davali, a nadasve moj Auerbach, koji te tako lijepo poučava, i budi u tebi sentimentalizam, da se arajdaš²⁴, da se odprve uzbožanstveniš.

slavskog bratimstva.

Sad tom iskrom plamtaju

Braća Slavjani,

Bugar, Slovak, Hrvat, Srb. (P: M. Bana)“

²⁰ Precrtano: Vašom pjesmicom srce mi odjekuje, ko da će poskočicom poskočiti.

²¹ Precrtano: Malo sam škola učio, ali se još spominjem ove pjesmice, koju sam iz malahna bio naizust naučio.

²² *risasti vestit*, sivo odelo na pruge

²³ *che porca lingua*, kakav bedan jezik

²⁴ *arajdat*, razveseliti

Lječnik: Prosti, gospogjico! To se zove govorit s glavom u vreći. Trebalo bi (...) ovdí mnogo zborá, dokle se pogodimo. Ali, muti vraže! Kako (...) zaboravio! Imo bi se sad nač kod jednoga bolesnik (...) konsulti. Ko nema glave, ima noga. Recite ocu, (...) odlazim za jednu uru. I da mi oprostí jer ću odma (...) i nač je. Do vigjenja! (izlazi)

P[ojava] VII

Cvjeto, Sabo, koji nose pod pazuhom svezanih rukokopisa i govore na dubrovačku

Mile: Oh, ben venuti!²⁵ Dodjite nam svegi na zdravlje. Vi ste mislili da je ovdí Lukre, a nije došla: može bit da će doć. Marko! Marko! Nema nikoga da ti se ozove. Marko!

Cvijeto: Parbleu!²⁶ A gdje je Lukre? Bit će u vagigju²⁷?

Ferdo: To je ono što se i ja čudim. Rekla mi je jučer s prozora da će bit na ovu uru ovdí. Kako ti, Mile, i gospogja Lone, tvoja majka, u velike oslagujete se svakijem novijem opisima toliko u prosi, koliko u versima; bila bi grehota da i vi ne čujete plod naše inteligencije. Zato smo sad došli da poklonimo Lukri ove naše opere, a i vas *legendo fratante*²⁸ pozabavimo.

Mile: A i vi ste veće pisatelji i autori, i to mi je za čudo: a neće još nijedan od vas bit arrivo²⁹ do dvadeset godišta.

Cvjeta: Nije ga u temi, da se ko čudi: pokle djete od sedam godišta sad fuma³⁰, a od dvanaest godišta nosi bagulinu³¹, a od četrnaest pušti niz nos trak sa naočarima; nema tu čuda ako od osamnest godišta diventa³² autor. Prije, istina je, od dvanest godišta nije umio muški ni zapet gaće, a vi ženske igrale ste se na pupica³³, a sad se vjerivate. Rijet ćeš: te vjeridbe traju koliko mački muž, ali svakako nešto izide, pa Bog... Svaki mladić al giorno d'oggi³⁴ certamente³⁵ valja da je produká štatpat štogod jal u novinam, jal u brochairam, pisat in

²⁵ *ben venuti*, dobrodošli

²⁶ *Parbleu*, zaboga

²⁷ *vagiđ*, veranje

²⁸ *legendo fratante*, u međuvremenu čitajući

²⁹ *arrive*, stigao

³⁰ *fuma*, puši

³¹ *bagulinu*, štap za oslanjanje pri hodu

³² *diventa*, postane

³³ *pupica*, lutka

³⁴ *al giorno d'oggi*, današnjeg dana, danas

³⁵ *certamente*, svakako

somma³⁶ nije „otium vitae“³⁷, nego jedino golemo sredstvo da nijesi što mu drago.

Sabo: Certamente. Riječ je u svako doba movivala ideje, ali opet riječ nema onoga prostora, što ima štampa. Sad je čovjek cosmopilita.

Mile: A jeste li dospjeli sve škole sa dobrijem uspehom?

Cvijeto: Ni to ne mari, oli ti dospio, oli ne. Formalitate pure.³⁸ Pa šta klasični jezici već i vrijede? Sve je prevedeno. Dobavi prevoda, pa si ti škole i prošo. Više valja upisat dobar jedan artikul alla via u kakvoj novini političkoj, nego (...) i tupit glavu oko svega tega razreda starije (...) Dakle, danu, pročitamo izume naše.

Mile: Ha-ha-ha! Izume vaše! To ne mogu bit (...) nego djetinjarije i čosave lakardije.

Ferdo: Čuj, pa tad prosudi (razmotava rukopis svoj (...) roman.

Mile: Ništa manje, nego jedan roman! Takoti! Bre! Oporo mi je da ja to vjerujem. A vrhu česa je?

Cvjeto: Ne pitaj ga, jer ja, koji pišem odavna i mogu rijet da u konat kompozicioni štogod više se razumijem, što se tiče osnova spisa, u njega ovdni nema ni kude ni glave. Meni ćeš dat razumjet? Kad su tvoji hodili, moji su se vraćali. Od tamo i od ovamo ukradeno, sastavjeno zajedno, a kako? Kako Bog hoće! Nešto skupusio, izmetoklasio³⁹! Da! Ferdo! Koji naslov daćeš temu tvomu romanu?

Ferdo: Ne znam ni ja. Sve mi se čini da bi bilo bolje prozvat ga „Psikopsikija del cuor umano“⁴⁰. Ne znam izgovara li se tako u grčki, jer ja nijesam prošo sve školske razrede.

Cvjeto: Aferim! Kada podlistku novina nagje se štampana jedna prikopsikija (ironično) del cuor umano, znaš, da će činut (...) : čitaoci će izbulit oči. Moj opis, ovaj ovdni, na, (razmotava svoj rukopis) barem jest di genere fantastico⁴¹ po Hoffmanu. Kakvijeh krasnijeh descricini ovdni ima! I vrh zimskih oluja i ljetnijeh večera, i vrh vodopada, i mlaza, kad odskoče iz točila! I vrh jezera kojieh žitkuća zlatuka se na mjesečini.

Sabo: Ja sam paka poeta. Gdje nazirem lijepoticu u prirodi, oli osobu rahatu, živahnu, dat se vrska, da ti striže očima, odma mi se ražeže fantasija. Gospogjica Lukre s tega je, vidite li, za mene jedan ideal. Što će se razveselit kad joj turim kriomice ovo pjesance, ovu svonjelicu, kako naši zovu sonet.

³⁶ *in somma*, u globalu

³⁷ *otium vitae*, slobodno vreme, dokolica

³⁸ *Formalitate pure*, čiste formalnosti

³⁹ *izmetoklasit*, izmešati nešto

⁴⁰ *Psikopsikija del cuor umano*, „psihopatika“ ljudskog srca (aluzija na junakovo nepoznavanje jezika)

⁴¹ *di genere fantastico*, žanra fantastike

Mile (namrgogjena): Dakle je Lukre tvoj ideal. Danu da čujem.

Sabo (čita): „Tu, che gia di belta spiegasti le ali“⁴²

Mile: Uh! Uh! Ne znam u čemu sastoji ta lijepota Lukrina.

Sabo: De gustibus non est disputandum.⁴³

Cvjeto: Ne govori takijeh sproposita „non est disputandum“ dum, dum, mein freund⁴⁴ „non est disputandum“, tako se govori.

Mile: Nuti. Kako te ludorijom klasifikavaju!

Sabo: Nijesam znao da si toliko spiritosa.⁴⁵

Mile (vadi album): Danu! Svaki od vas neka napiše ovdje ono što misli o meni (dava ga Cvjetu, koji piše). Da! Da vidim kako si počeo (grabi mu ga i čita) „pokle dan današnji upisat što god u album, nije drugo nego prekazat harač, koga vazda u (...) opće spametnost usilovana je prinjet ludosti. „Pa si upiso (...) dumm, njemački hoće rijet = ludorija (para list). Ovo se spominjem da sam negdje i prije pročitala.

Ferdo: To je neki Francuz upiso, a Cvjeto, koji nigda naški ne piše, niti zna o slovnici srpsko-hrvatskoj ni beknut, sa svim tim htio je naški, kako da promijenivajući formu, bude se cijenilo da je druga idea.

Mile: Mogo je upisat italijanski, oli njemački.

Cvijeto: Opet njemački! Da sam bio upiso njemački, ja bi vrhu napisa bio namrčio jednu patatu.⁴⁶

Mile: A ja bi sad, vidiš, da nijesam rasparala, upengala⁴⁷ ugarak svijeće lojane, s kojom Hrvati mažu brke, oli glavicu hika preko struke tezijeh vašijeh Srba. Danu, Sabo, piši ti.

Sabo (piše, i pisajući izgovara glasovito)

Oh bell alma inamorata!

Che a Dio spiegasti le ali⁴⁸

Mile (grabi mu list) I to je ukradeno iz *Traviate*. Pa hoće rijet da sam umrla.

Sabo: Ne, ne, nego da si bogoljubna, kako i jesi.

Mile: Ti me vrijegjaš. Ti ne znaš u komu smislu ja uzimljem bogoljubnost. Bogoljubnost, jest, piše Auerbach.

Sabo: Ma ne duvne, certamente.⁴⁹

⁴² Tu, che gia di belta spiegasti le ali, ti, čija lepota je raširila krila

⁴³ De ...non est disputandum, o ukusima se ne raspravlja

⁴⁴ mein freund, moj prijatelju

⁴⁵ spiritosa, duhovita

⁴⁶ patata, krompir

⁴⁷ upengan, naslikan

⁴⁸ Oh bell alma... spiegasti le ali, o, lepa dušo zaljubljena koja k Bogu širiš krila.

⁴⁹ certamente, razume se

Cvjeto: Ma ne duvne, vaistinu.

Ferdo: Ma ne duvne, naturlich.⁵⁰

Mile: E, ne duvne: to se zna. Bogoljubnost jest sentimentalizam, kad se još nije izmetnuo ni razgrano od sebe sa djelima milosrđa. Ta ćutnja je Bog: gojit tu ćutnju, još ne izmetnuti jest bogoljubnost.

Cvjeto: Ah! Est Deus in nobis.⁵¹

Mile: Ama ne prisjećaj me, takoti! Kad je duša puna tega boga, oliti sentimentalizma, onda izmeće ga sa svojiem sažaljenjem, sa svojiem utjeham, sa svojiem miloštijam, i zanosima na čovjeka, na životinju, na bilje, na prirodu.

Cvjeto: Dakle i na buhe, i na muhe.

Mile (diže se): Vidim da gubim od svoga stojeći s vama. Ja sam persuasa⁵² da vami nema prvoga početka pravoga sentimentalnoga romantičizma. Samo ko smo! Što smo! Čitate, pa od onoga što se spominjete bus, bas, sklopite kakvo pismo i napunjate listove novina dekami (...) i pjesmicam sa potpisom vašega imena, koje (...) tende all'imortalita.⁵³ Da se skupe sva prezimena svijeh onijeh koji u svijem novinam ovoga svijeta jesu potpisani radi novela, romana i pjesanca, jedan riječnik golemi, veći od onoga della Crusca, izašo bi in somma un lessico di immortalita.⁵⁴

Cvjeto: Ja se čudim opet kako ti nijesi započela ulazit u taj put neumrlosti. Ti ga po tvojim diskorsima, čini mi se, uzimlješ u sprdnju.

Mile: Ja se zabavljam oko risanja, tambaskam uz forte-piano sa maestrom, koji dohodi dva put na setimanu.

Ferdo: Dakle i tvoj ćaće tjera na modernu?

Mile: Htjela se ruka božija dokle su ga naveli. Majka vikajući i urnebes po kući čineći na svrhu na to ga skući.

Cvjeto: Ostaneci starine još i dan današnji kod nas plutaju, ali struja velika novosti ih zanese u svoj klokoč. Ova čeljad antika, kako gospar Antun, opiru se, pa na svrhu valja da uzmu volju za nevolju. Nego, ostavimo rugla na bandu⁵⁵, certamente la moda hoće da se misli svoje upišu: tako bi i ti imala činit.

Mile: Promislit ću za to, certamente vru mi misli u glavi, i ako ih kakogod ne izdušim, puknut ću. Jedna sama izreka Auerbach-a dava mi povoda da mi se toliko idea raskoti, ko gljiva.⁵⁶

⁵⁰ *natürlich*, naravno

⁵¹ *Est... in nobis*, Bog je u nama

⁵² *persuasa*, ubedena

⁵³ *tende all'imortalita*, teže besmrtnosti

⁵⁴ *in somma un lessico di immortalita*, ukratko, leksikon besmrtnosti

⁵⁵ *na bandu*, na stranu

⁵⁶ Precrtano: Ferdo: A je li pak taj pisatelj ćutio ono što je pisao? Boj se da nije. Najprvo

Mile: ⁵⁷A propos vi, moja gospodo! Nikad mi još nijeste rekli, u kome ste stališu sočialnomu? Što ćete vi bit?

Ferdo: Ja sad pišem u uredu respicienta. Imat ću s vremenom više od dva fiorina na dan, nosit ću rukavice, imat ću moju potrebicu. Bogme, ko je živio s rukavicam na ruci, ne može u neko doba poč kopat.

Sabo: A ja mislim poč u preparandio.⁵⁸ Na svrhu bit ću meštar⁵⁹, možda i profesur. Nadam se s vremenom činit figuru. Odma kad započnem poučavati, mislim u prvoj konferenci učinit jedan diskorus, ama diskorus cui flocchi.⁶⁰ Ove konferencije, da se produkaš, valjaju živoga života. Taj diskoras u mojoj prvoj konferenciji bit će da učenik ima držat lapis⁶¹ sa dva prsta, a ne sa tri; i taj razgovor jur sad zamišljam.

Cvjeto: Ja, koji sam najveće razreda prošo, mislim se uklepat gdjegod za redatura novina.

Mile: A od koga ćeš bit partita⁶²?

Cvjeto: Che discorsi! Bella anche questa!⁶³ Moje je načelo „trbuhom za kruhom“, kud ćeš ljepšega partita?

Mile: Uh! Uh! Uh! Nahodim se okružena od tri Gingilina. To je za me prem vele. Lukre nije došla. Zaludu je čekate. Ja imam i drugoga posla. Ostanite mi na zdravlje, i sluga vam sam (izlazi).

Sabo: Koja je ovdje oholast! Ovako nas piantat⁶⁴! Ova čeljad koja imadu ovi tisućnici, bogme kad su najveće u confidenci⁶⁵ s nami, drže nas da alto in basso,⁶⁶ sa svijem svojiem sentimentalizmom.

Cvjeto: Pa si sad to obzno! Vidi se da si poeta. Stisnimo pleća, podvucimo repicu, i homo ča. Šta ćeš drugo? Da!

je žudio, a svi znamo što je žudioski sentimentalizam. Prosto bilo Ciganima! Oni se skitaju po svijetu od nemila do nedraga, barem ne praju da ga imadu. Priloži na to golemu njegovu ambicijon. Kad bi koju novelu turio na vigjelo, s prozora svoje kuće bi zvao prohodeće ne znajući ni ko su, ni što su, pa bi ih zaustavio pitajući ih: hej, šta ti se čini od one moje novele? Kogod bi ga držo da je začurio, a kogod bi ga poslo s vragom.

⁵⁷ Precrtano: Što god je bio, svakako zanimljivo piše.

⁵⁸ *preparandio*, učiteljska škola

⁵⁹ *meštar*, majstor

⁶⁰ *cui flocchi*, izvrstan

⁶¹ *lapis*, olovka

⁶² *partita*, stranka

⁶³ *Che discorsi... questa!*, kakve besede! Lepa i ova!

⁶⁴ *piantat*, ostaviti

⁶⁵ *u confidence*, u poverenju

⁶⁶ *da alto in basso*, gledati s visine na nekog

Čin Drugi, Pojava I Lone sjedeći, i Marko rasprema po sobi

Lone: Vajmeh! Koji je ovo nesretni život! Spat, probudit se, obuć se, umit se, šta god izjestit, micat se, lakardisat, oli pomagat drugomu da lakardiše, pa opet poč leć, primećat se; boli ovo, boli ono; osven što treba odasvud, gde se svrneš i obrneš, slušat da se jauče i tuži! I kako danas, tako sutra, tako prekosutra. Najbolje bi bilo jednom poč i zalećet se duhom u neizmjernost, a ne ovdj na zemlji bubat glavom o zid kao ptica u kavezu.

Marko: Gospo! Sve što više mislim, sve manje razumijem na što kućaju te besjede.

Lone: Ljepo ti je Bog do! U tebi duša opstoji s tjelom samo da se telesina ne usmrđi. Duša je tvoja u tebi mješte soli, kao u krmadi. Da te ko pita: za što živeš? Rijet ćeš da radim. A za što radiš, da te opet priupita, reko bi: da živim. Uh! Uh! Čudne tautologije! Čudna protuslovja!

Marko: Kad bi svak tako mislio kako ti gospogjo, trebalo bi da se svi živi zakopamo.

Lone: Eh, vidim, vidim, da stablo znanja nije stablo života.

Marko: Dohitam i ja da nema na svijetu savršenijeh naslada i da ništa nije čisto do kraja. A šta ćeš? Sve je kako se ko na što obikne. Bog nam je dao mješte savršena blaženstva na ovemu svijetu obiknut se čemugod. A nu ti gospogje Lukre!

P[ojava] II Lukre, Lone i Marko

Lone: Prosti, Lukre, ako sam te zvala, htjela bi se malo porazgovarat s tobom.

Lukre: Zašto baš sa mnom?

Lone: Blago tebi! Ti nahodiš u svakomu ko tebi pristupi neku raskoš, njeku nasladu, koju ja još ne nahodim u nikomu. Ti mataš⁶⁷ kako ti mlada i zelena oko tebe mladost. Govore da jato mladića ispod prozora, ispod zidina tvoje gradine kupi se na svaku uru, a osobito kad su školski praznici. S njima tjeraš žuganje⁶⁸, s njima se hihistaš i do gluho doba noći. Komu se posmiješ, kogagod simpatično pogledaš, komu rečeš da bi ga u nedrima nosila, komugod opet klikneš: ah, ti moje milje i omilje! Komu: dušo i srce! A oni ti se rastope, te cijene da su tegli prstom do neba. Pak svaki čas tamo-amo po selima na derneke, pa na kazališta, pa svud si prva gdje se kolo vodi, pa nema zabave gdje ti nijesi.

⁶⁷ *matat*, vabiti nekoga

⁶⁸ *žugat*, govoriti neprestano, ali dosta tiho

Lukre: Ha-ha-ha! Neka ti se sita ismijem. Može bit, eto to je da ti rečem na sva usta. Nema slagje radosti za djevojčice što ovako rugat se sa muškarcima, kad šnjure oko koreta, i vidjet kako svaki snijeva da mu je upala sjekira u med. Tako sam ti zadovoljna jer ti ujedno vršim, ispunjam nagon moj na zabave, i još svoju samoljubivost, dokle sam još mlada i lijepa, kako govore.

Marko: U zo čas! Jednom reci ti ženi da je lijepa, a čovjeku da je učevan, vrag će im to opetovat po sto puta na dan.

Lukre: Što je, da je. U toliko se oko mene kupe kao pčele na ljubicu.

Marko: Oli kako muhe breculje na nešto drugo.

Lone: Marko! Ti si se prem u široke gaće obuko. Molim te ne utječi u naše razgovore. Buzdo!⁶⁹

Lukre: Ama se je ovaj vaš Marko u vašoj kući bezobrazno raskokotio, i do jada: gdjegod će š njega gospar Antun nagrainsat, koji ga je razbludio i dao mu tolike potolasti.

Lone: Muč, jezik za zube, oli čik odovle.

Marko: Evo na, mučat ću.

Lukre: Dakle, što ti hoću rijet: ovako se uživa mladost. Ko bi mi se protivio, ja bi ga šakom u zube. Ja sa svakijem umijem proć vrijeme i zabavljat se, a da to činiš, treba uzet svakoga onako kakav je. Kad mi dodje vrijeme, kad mi šune, udat ću se, ne raste mi kam na glavi. Imam ih pod rukom blaga božijega koji jatovice oko me obigravaju.

Marko: Njeka poslovice veli: izabirala moma po izboru junaka, pa najposlije uzela Marka Maganjaru. (brzo bježeći)

P[ojava] III Lukre i Lone

Lukre: Prem ti je duga jezika oni Marko, namierit će se gdjegod da će mu kogod učerat obije noge u jednu crevju⁷⁰ i da dogje manji od makova zrna.

Lone: Jadna Lukre o čemu govori. I to je sve prohmučaj pa proljij. Zborimo o čemu smo započeli. Ti uživaš, dokle godištima svijet ne ostaviš, oli dokle svijet tebe ne ostavi.

Lukre: Boj se da ti, slijedeći ove tvoje ideje, ne pokaješ se, i da ne otrgneš prije mene.

Lone: Ah, Lukre, ti ne znaš što je ljubav, šta je susrestit jednu dušu koja se s tvojom u sve i po sve suglasuje. To je pravi brak. Svaki brak, koji nije od ove vrste, dospijeva. Brak je uopće grob ljubavi. To ti govori Tolstoi, to ti govori Sand. Ah, one knjige! Ja sam s njima dušu opsanila. Slatko je kad

⁶⁹ *buzdo*, glupan

⁷⁰ *crevja*, cipela

jedna tvoja suzica padne na ove listove koje na živo opisuju bole, razgovore, milovanja kad se dvije duše žarko medju sobom zaljube. Moja draga! Naša duša ima potrebu živjet u jednomu idealu, jer sušti život lako je da te zgadi.

Lukre: Za mene je ljubav krilata, kako uopće se i slikuje, dakle najbolje je prelećat s jednoga predmeta i osobe na drugu. Evo na! Sad sam ti došla docnije, samo da ne nadjem ovdje one keljavce, koje sam dragovala istom tot da progjem vrijeme, a sad oni sa svojiem čestijem pohodima došli su mi bit mrski, već su mi dodjeli i dosmrgjeli. Ko sve trči za tobom, a tebi je mrzak, to čeljade dohodi bit veće od ruga i od sprnje za te, nego onaj koji ti po vas dan jauče i pripjeva svoje nevolje.

P[ojava] 4 Antun, Lone i Lukre

Antun: Što je novo, Lone? Oh! Ovo svaki čas priliegat se ne sluti mi ništa dobro.

Lone: Svegi ista: emikranija⁷¹ svegi, svegi muka u ožicu.⁷²

Antun: Ama za miloga Boga sa emikranijom, za šta opet ovo mnoštvo knjiga pod uzglavjom?

Lone: Ostavi, ovo je moj raj na zemlji.

Antun: Danu! Još reci mi koju romantički na tvoju, da mi se ismijat. (sjedi uz nju)

Lone: Tamo se, ti ne znaš što je grubo čeljadetu nervosu kad sjedi usko medju dosta čeljadi.

Antun: Da! Odalečimo se (ide dalje).

Lone: Uh! Smrdiš duhanom, de nu dajte mi onu sklenicu ondi na stolu.

Antun (dava joj): A što je to?

Lone: Ovo zove se opoponax. Otvori prozor: omorina je, da te u put zaduši.

Antun (otvara prozor): Hoćeš malo vode? (uzimlje šmul i dava joj ga)

Lone: Uh, hoće se samo moje ustrpjenstvo. Evo, svu si me poštrapo.

Antun: Baš ovdje treba činit od izmećara. Dakle, čuj: kako sam ti reko, došo je jedan lječnik hrvatski, hoću da razvidi tvoj bol. Zato treba da ga primiš, i da te pita, i raspitiva, i preupitiva vrhu svega i svašta; jer ovako da mi ti po kući zapredaš, i po vas dan, koliko je u Boga dana da mi kokoćeš, a ja kako kokot gluhać da šutim, oh, već mi se to dosadilo, i da si za me Marija. Ako ga ne primiš, ja dižem ruku s tebe: ja mojiem putem, a ti tvojim živi, kukurjekaj, (...) ⁷³ se, crkni, čini što hoćeš.

⁷¹ *emikranija*, migrena

⁷² *ožica*, kašika

⁷³ nerazumljivo napisana reč

Lone (srdita se diže): Dosta je već tvojih. Ovaj vijek uputio se je put slobode ne samo među narodima, no i u svakoj obitelji. Šta cijenite? Da žena vazda ima bit robinjica? Vazda ima bit samo orugje da vrijeme prohodite, i da vam poroda nakoti, i drugo ništa? Uzmi i pročitaj Leliju Sand-a⁷⁴, crn ti obraz! Onaj opis kaže cilj na koji teži naš spol. Sand je jedna žena, ali misli i piše na mušku, na mušku se oblači, puši, jaše, ide u lov, a mnoge sad po izgledu njezinu isto čine.

Antun: Bogme je tako! Ne ostaje već nego, da sve što god vas je u gradu obučete gaće.⁷⁵

Lone: Svi glasoviti pisaoci nukaju nas baš na to i Dumas⁷⁶ i Feval⁷⁷, i Viktor Hugo⁷⁸, i Soulie⁷⁹, i Sue⁸⁰, i Vand, i Poe⁸¹, i Kock⁸², i Montepin⁸³, i Mague.

Antun: I svi belajeti koji su se sa tijem knjigami uvukli u moju kuću. Ne znam samo ovi vragovi boju li se krsta, oli tojage. Ama ja ti jamac da ću okušati i jedno i drugo. (Izlazi)

Lone: Lukre, takoti! Poprati me do pred kuću jer ćutim da ću sad se premetnut od protezavice: jur mite mi se usta, ako ne možeš, a ja ću poč prileć (izlazi).

⁷⁴ Žorž Sand (George Sand), pseudonim od d'Amantine Aurore Lucile Dupin (1804-1876), francuska književnica. Nakon razvoda otišla u Pariz i posvetila se književnosti. Pokazivala je interes za društvene doktrine i podržavala socijal-utopiste. Sa Žilom Sandom objavljuje svoj prvi roman Crveno i belo pod zajedničkim pseudonimom Žorž Sand.

⁷⁵ gaće, pantalone

⁷⁶ Aleksandar Dima, sin (Alexandre Dumas, fils), (1824-1895), francuski književnik XIX veka. autor romana *Dama s kamelijama*.

⁷⁷ Paul Henri Korentin Fival (Paul Henri Corentin Féval, père), (1816-1887), francuski pisac i dramaturg. Smatra se jednim od začetnika moderne kriminalističke fikcije. Nakon finansijskog skandala prestaje s pisanjem kriminalističkih trilera i počinje pisati religiozne romane.

⁷⁸ Viktor Igo (Victor-Marie Hugo), (1802-1885), francuski romanopisac, pesnik, esejist, dramaturg, aktivist za ljudska prava.

⁷⁹ Frederik Suli (Frédéric Soulié), (1800-1847), francuski pisac koji je napisao više od četrdeset romana. Bio je sin profesora filozofije. Njegove prve istorijske drame bile su neuspješne, ali je veću slavu stekao romanom *Les deux cadavres* (1832).

⁸⁰ Ežen Sij (Eugène Sue), Marie-Joseph Sue, (1804-1857), francuski pisac, rođen u Parizu. Poznat je po svojim romanima-feljtonima, među kojima je i *Le Juif errant*, tj. *Lutajući Jevrejin*.

⁸¹ Edgar Allan Poe (1809-1849), američki pisac, začetnik kriminalističkog romana

⁸² Šarl Pol de Kok (Charles Paul de Kock), (1793-1871), francuski pisac, koji je za pozorište počeo da piše veoma rano. Poznat je po svojim operskim libretima i romanima o pariskom životu.

⁸³ Havijer Henri Ejmon Peri, grof Mentepin (Xavier Henri Aymon Perrin, Count of Montépin), (1823-1902), francuski romanopisac, poznat po romanima-feljtonima i dramskim delima.

Lukre: Evo me, evo me za tobom! (Neka nijesam od njezina mnjenja, stat ću uz nju za sad, barem da naučim kako treba okašat se i zanovetat kad dobaviš muža kako spuža,⁸⁴ da ti sasvim ne tere so vrh glave)

P[ojava] 5 Lukre i Marko

Lukre: Gdje je Mile? Od kad je izašla iz zavoda školskoga bavi se oko djela pobožnosti.

Marko: Kakva pobožnost i smokve! Ona ti je puka⁸⁵ mame, puka i upisana, ja vam jamac, gospogjico moja, da je to tako.

Lukre: Poj griješe! Dakle je i u njome romantičizma? Ali kako se to opet spaja sa pobožnosti, ne razumijem. (izlazi)

Marko: Oh! Evo liječnika.

P[ojava] 6 Marko, Liječnik, Antun

Liječnik: Oprostite, Antune, gospodare! Izidoh iz Vaše kuće insalutato hospite⁸⁶, kako se govori. Vi ste rekli da glavom boluje Vaša supruga, a ja i s Vašom kćerkom govoreći našao sam da je idea prekovraćenijeh.

Antun: Hvala Bogu! Gleda moje kćere Vi se varate. Da se ne pokvari, dadoh je u jedan zavod: blažen novac koga sam tu skrenuo! Vi ćete se razvarat potom je čujete govorit razgovjetno o krepostima. Ugledna je veoma u dobriem djelima koliko duhovnijem, toliko telesnijem.

Liječnik ironički: Ako se ne varam, ima u Katekizmu četrnaest dobrieh djela: sedam duhovnijeh, a sedam telesnijeh; dakle na četnes načina vaša kćerka kaže savršenost svoje duše. To mi je veoma drago čuti.

Antun: Vidjet ćete.

Liječnik: Vašu suprugu mislim liječit sa metodom omeopatikom, kako je Haneman⁸⁷ govorio. Ako je romantike glave, romantik ću biti ja. Ako joj glava gori stranijem ideam, a ja ću pirit da uzavri sedam kliuča više, dokle dogje katastrofe. Kao što biva u Teresi Dumas-a, jali u Adriani Sue-a u knjizi „Le juif errant“⁸⁸. Ali se hoće Vaša dozvola, i da se najpre porazumjemo.

Antun: Marko! Hajde obavjesti gospogji (Marko izlazi).

⁸⁴ *spuž*, puž

⁸⁵ *puka*, ista

⁸⁶ *insalutato hospite*, ne pozdravivši se s domaćinom

⁸⁷ dr Samjuel Kristijan Haneman (1755-1843), osnivač homeopatije. Osnovne principe homeopatije Haneman je objasnio kroz 291 paragraf.

⁸⁸ Ežen Sij, *Le Juif errant (Lutajući Jevrejin)*

P[ojava] VII Mile, Antun i Lječnik

Mile (dohodi, te se zavalja na kanapu): Ah, da malo odahnem!

Antun: Jesi li već danas izvršila svoja djela pobožnosti, drago moje!

Mile: Da! Da! Sad dohodim iz crkve. Danas je odredjen bio dan. Naredila sam da mi pred oltar dogju siromasi. Iza službe božije otvorim tobolac, pa svakomu kanem što god za milostinju, komu novčić, komu dva, komu deset, kako koga više ljubi mi ... krv!

Lječnik: Uh! Gospodična! Bit će to sve lijepo i uredno, ali iskreno Vam velim, da u temu svemu nahodim više farse nego pobožnosti. Kako tomačite ono, da ne zna lijeva ruka ono što dava desna?

Mile: Quello riguarda l'intenzione.⁸⁹

Lječnik: Ne razumjem.

Mile: Poco mi importa.⁹⁰ A propos, valja mi rijet mami da neću već davat ni pare nekijem koje mi je ona preporučila; kako na priliku Mari Kurici. Došla mi je pružit ruku za milostinju s rukavicam i u piciljima⁹¹. Ma sapete che e tutto dire⁹², da sam se ja ista zasramila na moje obuće. Neću davat veće ni Kati Futušinki. Došla mi je ondi hinkat⁹³, a na glavi tupe di ultima moda.⁹⁴ Drugi put ćaće, kad pogjem da djelim pred oltarom milostinju, valja da i ja nametnem onaki tupe sa koprenicom, jer inačije ne idem ti da veće. Neću davat ni nekjoj Čumpreici, jer obaznah da iza kako primi novaca, trči u stranj da se nalije rakije. Čudna mi se jutros dogodila. Ja klečala po na samo, kad neko dohodi ti kleknut uza me. Gledam, kad ko je? Petar Soje. A ja ni pet, ni šest, odmakni se, te hajde da se Bogu pomolim na drugo klečilište.

Lječnik: Dakle se dava milostinja javno u rukavicam? I da šuštu skuti i rukavci! Bit će to uzorno, ali ja nahodim načelja fariseizma, a ne pobožnosti. Dakle se opči ubjegnuto od grešnika? A kad se ti uklanjaš od njega, kako će se on poboljšati?

Mile: To se ima činit da se grešnik svidi, i pokori. Kad bi se sa svakijem općilo, to bi bilo kao dat potolast da se svak i s koca i s konopca, i bune, i bunice okori u svomu zločinstvu! Treba ponašat se polag svoga staliža, u rukavicam, sa perjanicam, i koprenam, i platnom, koji šuška dohodit medju siromaščad, da tim dokažemo da mi, che non siamo gente bassa⁹⁵, za ljubav

⁸⁹ *Quello riguarda l'intenzione*, s obzirom na nameru

⁹⁰ *Poco mi importa*, malo me se tiče

⁹¹ *picej*, čipka

⁹² *Ma sapete, che e tutto dire*, ma znate da je sve rečeno

⁹³ *hinkat*, poplakivati najčešće bez suza, kenjkati

⁹⁴ *di ultima moda*, po poslednjoj modi, it.

⁹⁵ *che non siamo gente bassa*, koji nismo niskog roda

božiju samo, za filantropiju i poradi sentimentalizma dostojimo među njih. Vi sudite kako hoćete: eto vas tamo. I sluga (izlazi) vam sam.

P[ojava] 8 Marko i Antun

Marko: Gospodare! Evo opet ona tri mladića, koji ištu je li došla gospogja Lukre.

Antun: Čini da uljegnu.

P[ojava] 9 Antun, Marko, Lječnik, Ferdo, Cvjeto, Sabo, dohode sa listima zamotanijeh ispod pazuha

Antun: Služite se. Imam čas prekazati vam gospodina Milorada Krušiča, koji putuje preko Dalmacije, da obilazi Kotare, i u isto doba prigodno da liječi.

Cvjeto: Sluga Vam sam!

Ferdo: I miei complimenti!⁹⁶

Sabo: Je habe die Ehre!⁹⁷

Lječnik: Čas mi je poznat se sa ovom mladosti.

Cvjeto: Mi smo došli u nadi da će bit ovdje gospogja Lukre.

Marko (nosi stočice i podalje govori): Koji su ovo obješenjaci! Muhe konjske! Glamuze! Kalaši!⁹⁸ (časom izlazi)

Lječnik: Što je to što svaki od vas nosi pod pazuhom? Čini mi se ko rukopisi, ko listi novina.

Cvjeto: Ovo su naše produkcioni⁹⁹: mi smo već naljegli u ljudsku zadrugu, e per consegnenza¹⁰⁰ treba da se produkamo pismima osobnijem, oli dokazivajući naše opinionioni¹⁰¹ političke. Oli...

Lječnik: Da! Da! Razumijem.

Marko dolazeći: Imam čast navjestit vam da Lukre gospodična neće doć, niti je ona u gradu. Otišla je s ocem i sa nekijem ofičalom na svoj ljetnjak za nekoliko dana.

⁹⁶ *I miei complimenti*, moji komplimenti

⁹⁷ *Je habe die Ehre*, imam čast

⁹⁸ *kalaštit*, tražiti nešto besplatno, „grebati se“

⁹⁹ *produzione*, proizvodnja, stvaralaštvo

¹⁰⁰ *e per consegnenza*, i otuda

¹⁰¹ *opinioni*, mišljenja

Cvjeto: Kako? Ma questa e bella!¹⁰² Čuj ti te! S njom jučer sam govorio debela po sata, a ništa mi nije rekla!

Ferdo: Po temu se pozna koliko nas cijeni, i gdje nas drži.

Sabo: Corpo di Bacco!¹⁰³ Kad sam čitao roman „L'eroe dei nostri giorni¹⁰⁴“ Lermontoff-a¹⁰⁵, našao sam isti ovaj slučaj, koji se sada name dogagja. Njeki stari prijatelj tega junaka, tega egoiste (jer egoizam je junaštvo našijeh vremena), dohodi da pohodi toga egoistu. Tužan taj prijatelj u svojoj zanosnoj srčanosti govori mu da će doć i sutra. Dohodi to sutra: kad egoiste nema - otišo je ča za svegj: prijatelj ostaje kako ablativo assoluto.¹⁰⁶ Ko je uprav spametan dan današnji, treba da izagje pesimistom radi ovakijeh postupanja sadašnjieh prijatelja.

Lječnik: Ja nahodim nasuprot da ste vi sašli s puta. Toliko laže pesimista, koliko optimista. Sve stoji da ti ne budeš fantazmom zanesen ni u ljubavi ni u mržnji, i da najprvo poštuješ sebe istoga. Ako cijena jednoga čovjeka ne počne od sama sebe, s vanka neka se ne nada da će mu doći: karakter se hoće. Ali po vašijem razgovorima vidim da se vi mnogo bavite oko romana.

Cvjeto: Šta ćete? Ovo je jedina paša duhovna u našem vijeku, kako prije bila je sve poesia. Svijet se upućuje put realnosti i put verizma. I počelo se već razložiti ab experientia, pratično, a ne a priori.¹⁰⁷

¹⁰² *Ma questa e bella*, ta je lepa

¹⁰³ *Corpo di Bacco!*, eufemizam za *Corpo di Cristo!*, zaklinjanje Hristovim telom. Katolički sveštenici zamerali su Ivanu Stojanoviću zbog *dvojbjenih i hudih izraza o vjeri*, kao i zbog psovki poput *Duše ti, Kum te Bogom*, i sl. (RAKIĆ 2010:14).

¹⁰⁴ *L'eroe dei nostri giorni*, *Junak našeg doba* Ljermontova

¹⁰⁵ Mihail Jurjevič Ljermontov (1814-1841), ruski romantičarski pisac i pesnik. Osnovao je tradiciju ruskog psihološkog romana. Godine 1839. završio je svoj jedini roman *Junak našeg doba*, koji gotovo predviđa tragični kraj autora.

¹⁰⁶ *ablativo assoluto*, apsolutni ablativ

¹⁰⁷ Precrtano: Lječnik: Ja mnim da je pravi roman jedan medium među poezijom i realnosti, jer u njemu ima i jednoga i drugoga. Medium proportionale. *Sposi Promessi*, koji je najbolji roman, jer opisuje karaktere stvarne, i on ima u sebi po koju pregršt idealnosti. Gdje ćeš na primjer nač jednu Luciju u suštu svijetu? Pa tako su ti svi do onijeh Zole. I u njegovu najstrahotnijemu romanu verizma, kao što je *Assomoir*, nahodiš, ja ti velju, idealnosti. Općeno je to čitanje i općena nauka, koja ima najveći uticaj u naraštaju sadašnjem. Svak hoće da se ponaša u svomu životu kako je čito. Uzme na sebe karakter kojekakve osobe romantičeske koju je zapamtio, natakne ga kao obraznu navlaku sebi i poduši svoj karakter prirodni. Sve, sve se čini sad i vrši po romantičijem formama do pobožnosti, a nema li pobožnijeh romana? Zato ja vam govorim, gospodare Antune, vami razgovor obračajući, na primjer u vašoj kćeri, po ovomu što je zborila, ne nahodim pobožnosti *vraguta bata*(...), nego romantičizam u haljini pobožnosti. Puna je fantazije koju napuhivaju mladost, bogatstvo i ostale prirodne strasti, od kojijeh korjen jest oholast.

Marko (dohodi, nosi (...) ¹⁰⁸ u ruci): Evo na! Kod Vaše kćere malo prije došla njeka siromašica da joj štogod udjeli na put božiji. Neka mi se digne s oči, počne vikat. A za šta? Ja je upitah onomadne: ona tad mi odgovori: kad sam djelila milostinju, i kad me je jedna uboga pred oltarom poljubila u ruku, ova je zavikala: Prosti mi Bože! Ljubiti ruku za jedan patakun ¹⁰⁹. Tad je ja rini, i ne daj joj ništa; i za despet ¹¹⁰ daj fiorin onoj koja mi je ruku poljubila. Kad je imala fiorin, tad je još i preda me klekla i poljubila mi stopalu. Kad mi je to rekla, prodevetih se, a htio preštati na dobro, te joj rekoh: ama vidiš, da je nogu ova uboga slomila? Neka slomije i drugu: odgovori – ama ima djece! To nijesu moji posli, reče. I tad mi dogje na pamet ona naša poslovice: „Nema čovjeka neumoljnijega do bogomolnijega“. A nuti pa ček! Zaboravih gosparu podati ovaj listak knjige male, što je ostavila vami, kad je sad izašla iz kuće.

Antun: Danu! Daj mi ga (Antun čita), “Pošljite Marka u Goše Šaičice da je pita za kad će bit ono pialja naometice, što imam nametnut, kad se opletem na rokoko, i onaj koret ¹¹¹ da mezza seta ¹¹² na pantozez po ultimomu figurinu, što je došao iz Beča. Ja sam izašla, jer imam poč na sjednicu pobožnijeh gospogja gdjeno imamo odlučit in che costume ¹¹³ obučene hoćemo činit mješečni pohod u bonicu. Iza toga imamo izabrat kojugod od nas da ide po kućami kupit za njeku udovicu jednoga činovnika, koja je ostala bez igdje ičesa sa troje djece. Pa ćemo poč kupit vjenac, da ga sutra položimo na grob pokojne File Prčice, koja je lani umrla od suhe nemoći gineći za jednijem ofičalom. Malo je ohladnica, valjalo bi da prekometnem preko sebe mantolet. Pošlji mi ga u sjednicu, premda je onaj mantolet vas isplavio, i da ne mogu s njim od crna obraza. Jutros sam zaboravila promjenit maninu ¹¹⁴: držim još na ruci ovu zmiju dargent plague ¹¹⁵, koje glavica mi se uvlači u meso, ko da sam druga Kleopatra: pošlji mi s mantoletom onu drugu od bisera. Danas idemo sa Lukrom na njezin ljetnak, kad se smrkne.“

Lječnik: Gospodare, a šta nam to čitaš tako glasno? To po vas dan svukud i čujemo i vidimo.

Ferdo: Bogme ove Vaše opaske, i ova Vaša govorenja, dokture, zaslužuju da se umetnu u novine. Dopuštavalite Vi da mi to raspravimo?

Lječnik: Nikako, nipošto. Ja se uskosim kad čujem to ime „novine“.

¹⁰⁸ nerazumljivo napisana reč

¹⁰⁹ *patakun*, velika kovanica

¹¹⁰ *despet*, inat, prkos

¹¹¹ *koret*, deo ženske seljačke odeće u Primorju

¹¹² *da mezza seta*, od polusvile

¹¹³ *in che costume*, u kojoj odeći

¹¹⁴ *maninu*, narukvicu

¹¹⁵ *d'argent plague*, srebrne kuge

One su svijet potopile. Svaki Deukalion¹¹⁶, koji se hoće sad spasit, treba da čini nasuprot od onoga prvoga Deukaliona. Onaj je bacao kamenja, pa bi klicali ljudi. A sad ko se hoće spasit, valja da se on skameni, da se učauri, da niti romori, niti trjeska, jer će ga inačije novine satarisat. Bezočnost ih upiše, glad ih sastavlja, a podlost, ništavilo, i besposlica ih čita.

Antun: Gospogja Lukre nije došla; ja i doktor sad idemo razvigjet Lonu, moju ženu, a vi mladići moji, oprostite! I da ste mi zdravo, i veselo. (Cvjeto, Sabo, Ferdo, izlaze)

P[ojava] 10 Antun i Lječnik

Antun: Bio sam kod nje, jedva jedvice, na sve sile i prijetnje se odlučila primiti Vas.

Lječnik: Bravo! Ja ću poč kod nje, ko da sam čovek izvanredan. Ja ću je načerat da me zaljubi, nukat je na bijeg, ili na smrt. Ti, gospodare, ćeš nas prežat, činiću da nas uhitiš. Posljednica što će izać ima joj oborit sve te fantazije. Na svrhu ću Vam je prid zdravu ko pastrvicu. Evo Vam vjere u šaci. Samo ne kazujte po čemu god da ste sa mnom u dogovoru.

Antun: Da sam Vam preporučēn.

¹¹⁶ U grčkoj mitologiji Deukalion je bio sin Prometeja i Pronoje. Kada se bes Zevsov podigao protiv hibrisa Pelazga, Zevs je naredio potop. Deukalion i Pira su se jedini spasili, lutajući devet dana nabujalim vodama. Zevs im je posle potopa zapovedio da oko sebe bacaju „kosti velike majke“. Deukalion je shvatio da je „velika majka“ Zemlja, pa je počeo bacati kamenje. Od Deukalionova kamenja su nastajali muškarci, a od Pirina žene. Tako se obnovilo čovečanstvo.

